

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Connecting and correcting : a case study of Sami healers in Porsanger Miller, B.H.

Citation

Miller, B. H. (2007, June 20). *Connecting and correcting : a case study of Sami healers in Porsanger*. CNWS/LDS Publications. CNWS Publicaties, Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/12088>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/12088>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SAMENVATTING

Mijn onderzoek is een *case study* over Sami-genezers in Porsanger, Finnmark, Noorwegen. Ik onderzoek de praktijken en visies van genezers bij de Kust-Sami in de context van een proces van religieuze en culturele verandering.

Het Kopenhaags Zending College, ingesteld door Koning Frederik IV, besloot in 1716 tot de kerstening van de Sami. Vóór de kerstening vertoonde de Sami-religie kenmerken van sjamanisme en een berencultus. Er werd gebruik gemaakt van offerplaatsen. De trommel werd om raad gevraagd om te beslissen wat de beste offerandes waren. De trommel werd ook gebruikt voor andere vormen van divinatie. Zo werd de trommel ook geraadpleegd door de familieoudste, of de sjamaan bij bijzondere gelegenheden, zoals bij ziekte.

Al in het begin van de 18de eeuw vond immigratie plaats naar noordelijk Noorwegen van voornamelijk Noren en Finnen (Kven). Deze immigratie zette zich in versterkte mate door in de 19de eeuw. Vanaf het midden van de 19de eeuw tot het midden van de 20ste eeuw was de politiek van de Noorse regering gericht op assimilatie van de Kust-Sami. Vanaf het midden van de 20ste eeuw vormen de Sami een minderheid in Finnmark (het gebied met de grootste concentratie van Sami). Heden ten dage leven over het gehele gebied in Noorwegen, Zweden, Finland en Rusland ongeveer 70.000 Sami. Alle facetten van het moderne bestaan hebben hun intrede onder de Sami gedaan en van hun vóór de Tweede Wereldoorlog bekende levenswijzen als vissen, jagen, keuterboeren en handenarbeid is weinig meer over.

Omstreeks het begin van de 20ste eeuw wendden vele Sami van het Porsangergebied zich tot het Laestadianisme, een opwekkingsbeweging binnen de Lutherse leer, genoemd naar de stichter Lars Levi Laestadius (1800-1861). Het Laestadianisme heeft een functie vervuld in het behouden van de Sami-cultuur en heeft bijgedragen tot de instandhouding van de sociale structuur van de Sami. Het Laestadianisme was van belang voor mijn twee voornaamste bronnen, de genezers Nanna en haar zoon Sigvald. Behalve door het Laestadianisme wordt hun levensbeschouwing en die van hun patiënten ook gekenmerkt door ervaringen met geesten, oneraardse wezens, het noodlot, en het uitdrijven of opleggen van betoveringen. Deze ervaringen, direct of in samenhang, zijn structurele elementen in concepten van genezing. De relatie tussen de Sami-sjamaan van oudsher, de *noaidi*, en de moderne genezer is omstreden. De godsdiensthistorici Bäckmann, Hultkranz en Rydving veronderstellen dat het sjamanisme moest wijken voor de kerstening van de Sami. Voor Nergård, een sociale wetenschapper, zijn sjamanen nog steeds aanwezig bij de Sami. Mijn Sami bronnen

verschillen van mening over de *noaidi*. Sommigen zijn van oordeel dat de *noaidi* nu niet meer voorkomt of dat hij/zij slechts schade aanricht. Anderen beschrijven de *noaidi* als een arts die geneest. Heden ten dage wordt de term *noaidi* door mijn informanten niet voor een genezer gebruikt. Maar de verwachtingen van de Sami van de capaciteiten van een *noaidi* en die van een genezer vertonen grote overeenkomsten. Opmerkelijk hierbij zijn de denkbeelden over overdracht, voorspelling, het ‘bevriezen’, de betovering, en de naijver. Johannes Schefferus (1621-1679) beschrijft in zijn monografie over de Sami, *Lapponia* (1673), soortgelijke verschijnselen. Andere, eerder vermelde karakteristieken, zoals het trommelen, het in een levenloze toestand raken, het participeren van toeschouwers in een séance, en het brengen van offers, komen niet meer voor.

Hultkrantz definieert de rol van de sjamaan in termen van hulpgeest, extase, en rituele genezer. Hij sluit hekserij uit als antisociaal en onverenigbaar met sjamanisme (Hultkrantz 1978, 56). De *noaidi* was degene (en is volgens sommige Sami nog steeds degene), die *noaidut* (werkwoord) pleegt, een bovennatuurlijke spirituele activiteit. Het woord *noaidi* is een overkoepelende term en de Sami gebruiken andere termen voor meer specifieke activiteiten. Een equivalent voor het woord sjamaan zoals gedefinieerd door Hultkrantz als exclusief goedgezind, ontbreekt onder de Sami. Rond 1850 gebruikten de Sami nog een specifieke term, de *juovsaheaddji-noaidi*, degene die terugstuurt. Deze uitdrukking is bij de Sami van nu wel bekend, maar wordt nog zelden gebezigd. De *juovsaheaddji-noaidi* stuurt terug of heft het ‘slechte’ op waarmee een andere *noaidi* heeft gewerkt. Wat juist is, wordt beoordeeld door de geest en deze voert een onjuiste opdracht niet uit. ‘Terugsturen’ en ‘terugkomen’ zijn centrale begrippen in de huidige discussie van de Sami en deze begrippen zijn waarschijnlijk een afspiegeling van oude tradities. Hedendaagse verwachtingen van de Sami over de genezer zijn, dat hij/zij voorspellingen kan doen, diagnoses kan stellen, invloed heeft op ziektes, en iemand onbewegelijk kan maken. Indien de genezer aan de verkeerde kant staat, verliest hij zijn kracht.

Een aantal begrippen binnen de discussie over genezing verwijzen naar Laestadiaanse concepten. Het helen in de levensbeschouwing van de Sami is een ‘geschenk’ dat een speciale band met God veronderstelt en kan worden doorgegeven. Genezers worden geleid door dit ‘geschenk’ in hun diagnose en in wat zij communiceren aan de patiënt. Vergelijkbare patronen in de genezing vindt men terug in het Laestadianisme, met name in de ‘sleutels van het hemelrijk’, ideeën van verbondenheid en de rol van de gemeenschap. De ‘sleutels van het hemelrijk’ zijn in de schoot van de congregatie van de herborenen als een geschenk dat kan worden doorgegeven. De ‘sleutels van het hemelrijk’ binden en ontbinden: de bindende sleutel bindt een zondaar in gewetensnood; de ontbindende sleutel staat voor de directe, persoonlijk toegezegde absolutie. De Heilige Geest bepaalt zelf wanneer de boetestrijd is voltooid, genadetekens maken

dat duidelijk voor de zondaar. De ervaring van vergiffenis kan veel vreugde verschaffen, soms leidend tot *liikutuksia*, een gemoedstoestand die in de literatuur vaak wordt beschreven als extase, maar voor een Laestadian een teken is van genade. Berouw en vergeving worden ervaren als een uiting van Gods barmhartigheid. In een speciale begroetingsceremonie wensen Laestadianen elkaar ‘Gods vrede’ toe. Sigvald gebruikte de term “opgeklaard (cleared up)” voor het moment tijdens een Laestadiaanse bijeenkomst waarop vergeving wordt gegeven of verkregen. Hij gebruikt die term ook om aan te geven dat een genezer een bepaalde spooklocatie tot rust heeft gebracht. Als er geen rust is, betekent dit dat er iets is (een ondergronds wezen of spook) dat moet worden gerespecteerd of verwijderd. Voorafgaand aan ‘clearing up’ of het ‘oplossen’ van een probleem vraagt Sigvald de patiënt zijn gedachten te ‘bundelen’. Centrale begrippen voor Sigvald en Nanna zijn bundelen, oplossen, en terugsturen, (zoals ook in de Sami-uitdrukking *juovssaheadji-noaidi*, hij die terugstuurt). Terugsturen wordt op veel manieren gebruikt: het spook of het ‘slechte’ wordt teruggestuurd, of een dief wordt geïmmobiliseerd en daardoor geforceerd om terug te komen. In het gebruik van de begrippen ‘bundelen’, ‘oplossen’, ‘terug sturen’, articuleren de genezers hun levensbeschouwing. Nog een ander belangrijk begrip is ‘correctie’. ‘Correctie’ kan betekenen: het terugsturen van het ‘slechte’, en ook dat de definitie van de patiënt/persoon/genezer gecorrigeerd wordt (wordt dit niet geaccepteerd door een *noaidi*, dan kan dat tot de dood leiden). Sigvald en Nanna gebruiken soms de christelijke term ‘doop’ voor de methode van de ‘correctie’. De naam van de persoon/patiënt maakt een ‘verbinding’ met de voorvaderen en met God. Een juiste diagnose kan daardoor de genezing zelf zijn (bijv. anders benoemen, anders definiëren, een ander verband geven).

Over verscheidene genezers die gedurende de laatste honderd jaar actief waren ben ik door mijn bronnen geïnformeerd. In het bijzonder Johan Kaaven (1837-1918) en Gamvik (1873-1942). Over enkele recente genezers werd eveneens gesproken. Er blijken veel overeenkomsten te zijn tussen genezers vroeger en nu. Genezers richten zich vooral op pijnbestrijding en eczeem. Ook hebben ze het vermogen vooruit te zien en immobiliteit te veroorzaken.

Nanna ontving haar gave/‘geschenk’ van Gamvik, die haar op jonge leeftijd uitkoos: hij zag in haar kwaliteiten die hij belangrijk achtte om genezer te kunnen zijn. Gedurende Nanna’s jeugd was ‘cupping’, een speciale methode van bloedlaten, een gebruikelijke manier om verlichting te brengen voor kwalen bij de kleine gemeenschappen langs de kust van de fjord. Zij leerde deze methode van haar ouders. Zij combineerde haar gave met ‘cupping’ en ze wilde deze combinatie ook doorgeven. Pas toen zij meer dan negentig jaar oud was, vond ze haar opvolger in haar zoon Sigvald, haar tweede zoon. Nanna leerde hem de ‘cupping’ methode. De gave dat zij had gekregen van Gamvik en doorgaf aan haar zoon, kan worden beschreven als het

krijgen van gedachten, visioenen en lichamelijke gewaarwordingen, die optreden bij de behandeling van een patiënt om uiteindelijk een goede diagnose te kunnen stellen. Nanna zei tot Sigvald: “Er komen gedachten, maar wees niet bang, het zijn niet de jouwe.” Sigvald interpreteerde deze uitspraak als een voorspelling, in die zin dat wanneer hij soortgelijke ervaringen zou ondergaan, de gave op hem zou zijn overgegaan. Hij zei dat dit heeft plaatsgevonden in een glasheldere ervaring.

Sami-genezing is verankerd in waarden en spirituele begrippen die inherent zijn aan de cultuur van de Sami. Mijn gegevens laten zien dat er een veelbetekenende relatie bestaat tussen denkbbeelden over genezing van oudsher en de praktijk van vandaag. Mijn gegevens geven geen uitsluitel over de mate waarin denkbbeelden over genezing verbreid zijn, noch in hoeverre ze in de praktijk toepassing vinden. Sigvald wordt geregeld geraadpleegd als genezer net zoals Nanna vóór hem. Elke genezer heeft zijn/haar eigen inbreng, die voor een deel zijn/haar praktijk verandert. Iedere genezer is verschillend. Schijnbare overeenkomsten zijn het gevolg van de verhalen die de ronde doen, waarin basisgegevens en verwachtingen steeds opnieuw worden bevestigd. Genezing en aanverwante activiteiten vormen een dynamische traditie waarin de verwachtingen van de locale bevolking een grote rol spelen. Structurele karakteristieken van de genezingstraditie geven inzicht in vragen over vooruitgang. De marginale plek die de genezer inneemt in zijn gemeenschap kan structureel zijn en is geen indicatie dat genezers op het punt staan te verdwijnen. De behoefte kennis door te geven is structureel aanwezig in het hele complex van genezing en garandeert bestendigheid. Het zou onjuist zijn de Sami-cultuur te vereenzelvigen met het verleden en aan te nemen dat zij in de toekomst volledig zal wijken voor de Noorse cultuur. De Sami-cultuur (als elke cultuur) reproduceert zich continu en de tradities van het genezen getuigen van haar dynamiek en creativiteit.

